

CALITATEA VIEȚII ÎN ROMÂNIA: PREZENT ȘI PERSPECTIVE¹

IOAN MĂRGINEAN

În rândurile ce urmează este prezentată o sinteză a rezultatelor de cercetare a calității vieții în cadrul ICCV, realizate în perioada 1990–2006. Un număr de 54 de indicatori de calitate a vieții sunt clasificați în diferite categorii, cum ar fi: indicatori care înregistrează ușoare creșteri în perioada de referință; indicatori cu valori stagnante și indicatori sensibili la crize și politici publice. Pornind de la această tipologie se fac referiri la indicatorii de suport pentru calitatea vieții populației, respectiv la indicatorii care, în perioada de criză, afectează calitatea vieții oamenilor. În final se fac unele propuneri de soluții ce ar trebui adoptate în viitor pentru a se contribui la îmbunătățirea calității vieții populației.

Cuvinte-cheie: calitatea vieții, indicatori sociali, politici publice.

Sunt 45 de ani de când, la nivel mondial, se desfășoară cercetări și se publică studii pe tema calității vieții, în strânsă legătură cu aceea a indicatorilor sociali, respectiv cu obiectivele naționale și cu politicile sociale capabile să conducă la îmbunătățirea situațiilor existente la un moment dat în domeniul de referință, cel al vieții oamenilor.

Fie că se realizează din perspectivă interdisciplinară (sociologie, economie, psihologie, ecologie, medicină etc.), fie că aceste cercetări sunt axate pe un anumit demers disciplinar, paradigma ce caracterizează cercetările de calitate a vieții se referă **la punerea în relație a stărilor de fapt (a condițiilor de existență) cu percepțiile și evaluările oamenilor, cu stările lor de spirit, de satisfacție/insatisfacție, fericire/frustrare.**

Cercetările de calitate a vieții se realizează în institute specializate (cum este și ICCV), în colective de cercetare din diverse alte institute de cercetare și din universități, dar și în asociații și fundații (ex.: Fundația UE pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă – cu sediul la Dublin). Și în alte cercetări, care nu se revendică a fi de calitate a vieții, sunt incluse elemente pe această temă, așa încât putem vorbi, în prezent, de o largă preocupare științifică, dar și publică pentru

Adresa de contact a autorului: Ioan Mărginean, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail imargin@iccv.ro.

¹ Prima formă a acestui articol a fost prezentată la Conferința ICCV și a Asociației Române de Sociologie „România după 20 de ani”, din 12–13 februarie 2010.

cunoașterea vieții oamenilor, pentru ce cred ei despre viața lor și ce așteaptă pentru viitor.

Prin cercetările desfășurate în ICCV, în cei 20 de ani ce au trecut de la înființarea institutului, au fost abordate diverse aspecte ale calității vieții populației, promovându-se o concepție cât mai cuprinzătoare despre acest domeniu deosebit de complex, cu indicatori de stare, de evaluare și de satisfacție.

Fără a supralicita importanța activităților din Institut, consemnăm că rezultatele cercetărilor se publică în reviste și volume, se comunică la sesiuni științifice, așa încât avem de-a face cu o largă diseminare a informațiilor, fără a putea susține, totuși, și faptul că sunt influențate, pe măsura necesităților, și deciziile de politică socială, dar anumite contribuții există, inclusiv prin participarea la elaborarea de reglementări și evaluări ale unor proiecte de legi și programe din domeniul politicilor sociale, respectiv prin activitățile în calitate de experți.

Ca o evaluare generală, putem susține că **nivelul calității vieții în România este unul modest**, cu atât mai mult fiind valabilă această afirmație pentru indicatorii condițiilor de viață, începând cu standardul economic, de la indicatorii macroeconomici ai nivelului de trai (PIB/locuitor, Fondul de consum al populației), la veniturile gospodăriilor și până la indicatori de tipul *speranța de viață la naștere*. De altfel, dacă avem în vedere PIB/loc și speranța de viață la naștere, de exemplu, doi indicatori incluși în calcularea Indicelui Dezvoltării Umane (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare), devenit, începând cu anul 1990, unul dintre principalele instrumente de comparație între țări la nivel mondial, România ocupa, la nivelul anului 2007, pozițiile 61 în lume din 182 de țări, în privința PIB/loc (7 703 \$ USA) și 85 la speranța de viață la naștere (72,5 ani), iar în privința IDU poziția 63 (0,837, pe o scală de la 0 la 1).

Cercetarea la care vom face mai multe referiri aici este *Diagnoza Calității Vieții*, desfășurată la ICCV, cu un număr de 12 valuri anuale (1990–1999 și respectiv anii 2003 și 2006).

Estimările privind evoluția viitoare a indicatorilor de calitate a vieții se întemeiază pe profilul întocmit cu ajutorul a 54 de indicatori (dar fără segmentele extreme, cei mai bogați și cei mai săraci, fără locuință, deoarece persoanele din aceste categorii nu intră în eșantioanele naționale utilizate 1 100–2 000 de subiecți).

Valorile înregistrate de-a lungul timpului (s-au folosit, în principal, scale cu 5 variante de răspuns) conduc la identificarea a cel puțin trei tipuri de repartiții, în funcție de valorile medii:

1. indicatorii care chiar înregistrează unele creșteri (peste jumătate din indicatorii utilizați), 18 dintre ei având cele mai mari valori în anul 2006;

2. indicatori ale căror valori medii de la începutul perioadei (1990–1991), indiferent de mărimea lor, nu au mai crescut până în anul 2006;

3. indicatori sensibili la diverse „crize” și politici publice. Anul 1999 s-a dovedit a fi cel mai critic din perspectiva valorilor indicatorilor de calitate a vieții, 23 dintre cei 54 de indicatori ai profilului de diagnoză având în acest an cele mai

mici valori. Perioada pe care o traversăm se aseamănă, întrucâtva, cu aceia a anilor 1997–1998, când s-a înregistrat o nouă scădere a valorii PIB-ului față de perioada anterioară, chiar dacă de această dată ea vine după opt ani de creștere economică în România, dar și în condițiile accentuării deficitelor bugetare și ale comerțului exterior, ca urmare a prevalenței importului în comparație cu exportul.

Estimările pentru perioada următoare au în vedere diferențierile între elementele de suport individual al calității vieții, precum și cele de suport societal, respectiv elementele problematice, cele critice cvasipermanente și cele care înregistrează deteriorări în perioada de criză și un anumit interval (1–2 ani) după intrarea pe trendul ascendent al indicatorilor de stare.

1. Elemente de suport pentru populație: calitatea vieții relativ înaltă (indicatorii cu valori medii cuprinse între 3,6–4,1, pe scala de la 1 la 5, care s-au menținut în timp sau au ajuns la acest nivel prin ușoare creșteri în perioada 1990–2006):

- relațiile de familie și cu vecinii;
- locuința, mediul înconjurător;
- lipsa relativă a amenințărilor ca cetățean;
- profesia, locul de muncă;
- propriile realizări în viață.

2. Elemente de suport societal: calitatea vieții de valoare mediu înaltă (m_5 între 3,1 și 3,5):

- calitatea informațiilor din mass-media;
- calitatea învățământului;
- îngrijirea sănătății;
- condițiile asigurate minorităților etnice;
- activitatea poliției .

3. Elemente problematice: calitatea vieții de valoare mediu scăzută (m_5 între 2,5 și 2,9):

- accesibilitatea învățământului;
- securitatea personală în zona de locuit;
- respectarea drepturilor personale (cel mai relevant pentru constituirea diversilor factori ai calității vieții);
- posibilitățile de recreere.

4. Elemente critice cvasipermanente: calitatea vieții foarte scăzută și scăzută (m_5 sub 2,5):

- posibilitatea de a conta pe ajutorul semenilor;
- posibilitatea obținerii unui loc de muncă;
- posibilitatea influențării deciziilor la nivel de localitate și de țară;
- serviciile adresate persoanelor nevoiașe;
- temeri privind creșterea impozitelor și a prețurilor (medii de la 1,1–1,3 pe scala de la 1 la 3);
- autoevaluarea pe scala sărac – bogat (media 3,9 pe scala de la 1 la 10).

5. Elemente ale căror valori se deteriorează în perioadă de criză (unele dintre ele sunt deja la categoriile de calitate a vieții scăzută și foarte scăzută, încât, practic, nu mai au cum să scadă):

– la nivelul celor mai mici valori se situează, așa cum arătam deja, temerile privind creșterea prețurilor și impozitelor. La acestea se asociază temerile privind șomajul, posibilitatea de a influența deciziile la nivel de țară și de localitate, nivelul de trai personal și al familiei, percepția crescută privind conflictele sociale și politice, viața politică din țară,

– posibilitatea obținerii unui loc de muncă; posibilitățile de afirmare în viață, accentuarea pesimismului privind condițiile viitoare de trai la nivel personal și de țară, preocuparea societății pentru nevoiași, posibilitățile de afirmare în viață, accesibilitatea învățământului, securitatea personală în zona de locuit, posibilitatea de a influența deciziile la locul de muncă, evaluarea nivelului de trai comparativ cu anul anterior; evaluarea semnificației schimbărilor post comuniste, autoplasarea pe scala sărac – bogat, satisfacția față de viața de zi cu zi, viața de familie, veniturile personale, relațiile dintre oameni, realizările personale din viață.

Întregim această imagine de ansamblu cu datele de percepție privind favorizarea, respectiv defavorizarea grupurilor și claselor sociale, în perioada de tranziție. Astfel, au fost percepute ca fiind puternic favorizați politicienii (m_5 între 4,5 și 4,7), conducătorii de întreprinderi (m_5 de 4,2 și 4,3), întreprinzătorii (m_5 între 3,4 și 4,3), minoritățile (m_5 între 3,4 și 3,7). Cei mai defavorizați de tranziție au fost percepuți a fi muncitorii (m_5 între 1,7 și 2,1), țăranii (m_5 între 2,7 – în anul 1994 și 1,9 în anii 1996 și 1999), intelectualii (m_5 între 2,4 și 2,7).

*
* *

În continuare, vom aduce în atenție unele măsuri luate deja pentru a preîntâmpina deteriorarea nivelului calității vieții, altele de dorit a fi luate în viitor, în scopul introducerii unei mai bune alocări a bugetului public, respectiv îndreptarea cu precădere spre sectoarele sociale, având în vedere faptul că România aloca în anul 2007, conform EUROSTAT, doar 12,8% din PIB pentru politici sociale față de media UE de 26,2% (de menționat că în metodologia EUROSTAT cheltuielile cu educația nu sunt considerate cheltuieli sociale și deci nu sunt cuprinse în valorile respective):

1. Decizii de politică publică de suport, adoptate recent pentru categorii vulnerabile de populație: introducerea pensiei sociale; subvenții pentru stimularea angajării diferitelor categorii de persoane.

2. Cheltuieli bugetare supradimensionate în raport cu resursele existente.

a) beneficii sociale „de lux” noncontributive (sau cu contribuții neînsemnate):

– subvenționarea totală a unor studenți în învățământul superior de stat și, în plus, acordarea de burse de studiu și pentru studenții care dispun de situații materiale bune și foarte bune;

– pensii de serviciu determinate la nivelul a 85% din ultimul venit salarial lunar;

– concediu de creștere a copiilor până la vârsta de 2 ani acordat unuia dintre părinți, la care se adaugă valorile excesive a unor indemnizații pentru cei care au venituri mari (până la 4 000 lei);

– avantajarea femeilor prin pensionarea cu cinci ani mai devreme, decât bărbații, ceea ce se poate accepta, având în vedere rolul lor social, dar nu și formula de calcul a valorii pensiei, care conduce la o pensie mai mare pentru femei la un venit asigurat egal (de exemplu, conform Legii 19/2000, în anul 2001 vârsta de pensionare pentru femeii era de 57 de ani și de 62 de ani pentru bărbați, iar stagiile complete de contribuție se situau la 25 de ani și respectiv 30 de ani. În aceste condiții, o femeie de 57 de ani și un bărbat de 62 de ani cu o vechime în muncă de 30 de ani și cu un venit asigurat echivalent cu salariul mediu pe economie se diferențiau în privința pensiilor, în sensul că bărbatul avea un punct de pensie iar, femeia 1,2 puncte. Dacă ne raportăm la vârstele și stagiile maxime prevăzute de legea respectivă – cu câte 5 ani mai mari – și luăm în calcul 40 de ani de activitate pentru femeii și 45 de ani de activitate pentru bărbați, cu venitul asigurat tot la nivelul unui salariu mediu pe economie, femeile ar avea 1,33 puncte de pensie în timp ce bărbaților le-ar reveni 1,28 puncte, chiar dacă lucrează cu 5 ani mai mult).

b) alocări bugetare pentru instituții și activități supradimensionate:

– societățile naționale de radio și televiziune;

– servicii secrete;

– aparatul ministerelor, inclusiv activități în străinătate;

– armata bazată pe contracte de angajare a militarilor;

– participările la competițiile sportive internaționale;

– investiții și achiziții publice nu întotdeauna justificate (întemeiate pe necesități) și cu costuri excesive, diverse donații și subvenții.

Evident, lista ar putea continua iar un ultim mof (ca să mă exprim așa) îl constituie plata a de patru cinci ori pentru mașinile vechi predate la REMAT (mașini care pe piață se vând cu 800–1 000 de lei sunt achiziționate cu bonuri valorice de 3 800 lei). Desigur este importantă recuperarea mașinilor vechi și scoaterea lor din uz, dar cu o plată modică și organizarea aducerii lor la REMAT ar fi fost mult mai ieftină. De altfel, aceste sume modice sunt cele pe care le primesc aceia care își vând bonurile valorice.

3. Ce ar trebui făcut în viitorul imediat pentru a îmbunătăți condițiile de viață ale populației:

• Sporirea nivelului absolut și a proporției în PIB a veniturilor bugetare, în primul rând prin încasarea sumelor datorate de contribuabili fără excepții, eliminarea muncii la negru, inclusiv a contractelor în care se evidențiază doar o parte din salariu (practicate în mediul privat). Totodată s-ar impune ca statul să obțină și resurse din proprietățile pe care le deține, inclusiv prin privatizare. Este de așteptat ca veniturile bugetare, fără creșterea taxelor și impozitelor, să se apropie de

40% din PIB, față de circa 30% în prezent. Și în aceste condiții valoarea respectivă ar rămâne printre cele relativ mici în cadrul Uniunii Europene.

- Aducerea la nivel de prioritate a alocării cheltuielilor bugetare pentru învățământ și cercetare (măsură absolut necesară în condițiile societății bazată pe cunoaștere), pentru serviciile de sănătate și de asistență socială. Reducerea salariilor din sistemul bugetar cu 25% va accentua migrația specialiștilor cu precădere din domeniul sanitar, unde se resimte deja lipsa acută de personal calificat.

- Redimensionarea și eventuala redistribuire a numărului de salariați din administrația publică centrală și locală spre zonele deficitare ale sistemului.

- Evitarea plafonării și omogenizării salariilor în sistem public (în Legea 330, este luat în calcul un raport de 1 la 12, deși în realitate acest raport este de 1 la 8, cu o foarte slabă valorizare a contribuțiilor specialiștilor din toate domeniile la dezvoltarea țării ultimele patru niveluri fiind rezervate unui număr mic de funcții din autoritățile publice).

- Urmărirea creșterii gradului de cuprindere școlară în învățământul general și liceal, preîntâmpinarea abandonului școlar, a părăsirii timpurii a școlii, condiții adecvate de studiu și în mediul rural (desființarea școlilor nu rezolvă problemele copiilor).

- Aplicarea întocmai a principiilor sistemului unic de pensionare, cu generalizarea contribuțiilor, asigurarea plății pensiilor speciale ale agricultorilor și pensiile sociale din bugetul public și nu din cel al asigurărilor sociale. Este necesară considerarea pensiei obținute legal ca pe un drept câștigat la o viață decentă fără curbe de sacrificiu. Introducerea unor cuantumuri suplimentare pensiei din sistemul public de asigurări, pentru beneficiarii de pensii de serviciu (de fapt, pensii ocupaționale). În timp, acestea din urmă ar trebui generalizate la toți bugetarii, ca un bonus motivator pentru munca de calitate. Ca țintă minimă a nivelului pensiei pentru limită de vârstă și vechime integrală ar trebui să fie 50% din venitul asigurat, actualizat prin intermediul salariului mediu pe economie din anul de plată (valoarea punctului de pensie), pentru a ne apropia cât de cât de ceea ce se practică în multe țări ale Uniunii Europene. (Ca măsură de temperare a creșterii pensiilor mari, s-ar putea introduce o limită maximă, cum ar fi, de exemplu, plafonarea la de opt ori pensia medie.) Încasarea integrală a contribuțiilor sociale datorate extinderii acoperirii cu asigurări sociale. Evitarea pensionărilor timpurii, inclusiv presiunea de pensionare a persoanelor care mai pot și vor să lucreze, chiar dacă au împlinit vârsta tranzitorie sau vârsta standard de pensionare. Este de neacceptat ca, pe de-o parte, să se forțeze pensionările timpurii iar, pe de altă parte să se clameze lipsa fondurilor pentru plata unor pensii decente, evident, cu eliminarea pensiilor celor neîndreptățiți. Nu este de ignorat faptul că, deja, o parte dintre contribuțiile asiguraților tineri trec acum la sistemul de asigurări obligatorii administrate privat (2,5% în prezent până la 6% în viitor din venitul asigurat), ceea ce atrage după sine cu atât mai mult susținerea bugetului asigurărilor sociale de la bugetul public. Este de așteptat ca cheltuielile cu pensiile

în România să rețină cel puțin 10–12% din PIB, față de circa 8% în prezent, având în vedere faptul că este vorba de cel puțin un sfert din populația țării, respectiv o treime din populația adultă.

O măsură cu caracter general așteptată să fie implementată în societatea românească se referă la eliminarea numirii pe criterii politice în diverse funcții de conducere economică și în instituțiile publice, respectiv în consilii de administrație. Prin această măsură s-ar elimina una dintre sursele care conduc la imaginea privilegierii politicianilor în România.

BIBLIOGRAFIE

1. Bauer, R., ed., *Social Indicators*, Massachusetts, MIT Press, 1966.
2. Fahey, T., Nolan, B., Whelan, C., *Monitoring Quality of Life in Europe*, Luxembourg, European Commission, 2003.
3. Mărginean, I., *Schiță de indicatori ai calității vieții*, în „Calitatea vieții”, nr. 3–4, 1991, p. 3–23.
4. Mărginean, I., Bălașa, A., (coord.), *Calitatea vieții în România*, București, Editura Expert, ediția a II-a, 2005.
5. Mărginean, I., Precupețu, I., *Calitatea vieții și dezvoltarea durabilă. Politici de întărire a coeziunii sociale*, București, Editura Expert, 2008.
6. Zamfir, C., *Indicatorii sociali de „stare” și indicatorii sociali de satisfacție*, în „Viitorul social”, nr. 3, 1966.
7. Zamfir, C., (coord.), *Indicatori și surse de variație a calității vieții*, București, Editura Academiei, 1984.
8. Zamfir, C., *Calitatea vieții ca obiectiv politic*, în „Calitatea vieții”, nr. 1, 1990, p. 5–20.
9. Zamfir, C., Stănescu, S., (coord.), *Enciclopedia dezvoltării sociale*, Iași, Editura Polirom, 2007.
10. *** *Handbook of Social Indicators*, New York, UN, 1989.
11. *** *Human Development Reports*, UNDP, 2009.

This is a paper that summarizes research results of quality of life surveys undertaken within the Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy, during an extended period: 1990–2006. A number of 54 quality of life indicators have been categorised according to the values they registered: indicators showing increasing values in the reference period, indicators with stagnant values and indicators showing both ups and downs, having mixed trajectories. The paper also emphasises quality of life dimensions that prove to act as support features in people's lives as well as dimensions showing critical points in people's lives. Finally, the paper draws attention to possible solutions needed to improve the quality of life in Romania.

Keywords: *quality of life, social indicators, public policy.*